

Denne artikkelen kan kopieres fritt og viderefremidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Mine krigsminner fra Jonsvannstraktene

Av Asbjørn Johansen

En tendens ved all krigshistorie er at den i alt vesentlig handler om store hendelser, store menn og store bragder. Krigens hverdagsliv for vanlige mennesker er et tema som ikke kaller på de helt store litterære interesser, hverken hos historikerne eller forlagsbransjen. Slik har det også vært etter den andre verdenskrig. Mange lokale og til dels betydningsfulle krigsopplevelser, kanskje av mindre dramatisk art, men allikevel en viktig del i den store sammenhengen, er i ferd med å gå i glemmeboka. Den generasjonen som var voksen i de dramatiske aprildagene i 1940, og som fikk

krigshverdagen helt inn på livet, er i ferd med å dø ut, og en verdifull del av vår lokale krigshistorie forsvinner dessverre med den.

Her har de lokale historielagene en stor og viktig oppgave som de snarest mulig bør ta fatt på før hele krigsgenerasjonen forlater oss. Enda er det heldigvis noen igjen som uten tvil sitter inne med verdifulle opplysninger om hva de opplevde i deres eget nærmiljø den 9. april 1940 og i de fem lange og tunge krigsår før vi atter fikk vår frihet tilbake.

Jeg var 17 år da den tyske krigsmakt innledet sitt besøk i vårt kjære fedre-

To Heinkel He 111 på Jonsvannet i april 1940. Dette var Luftwaffes mest anvendte bombefly. Foto utlånt av Knut Sivertsen.

En Junker Ju-87 Stuka. Flymannskapet får besøk av et par lokale damer på ski. Dette var jo spennende! Stuka var et av krigens mest berømte fly, og et fryktet stupbombefly. Foto utlånt av Knut Sivertsen.

land. Men jeg har enda, som 80 åring, klare erindringer om hva jeg opplevde den 9. april for 62 år siden og i de påfølgende 5 år før våre “gjester” fant det for godt å forlate oss. Vi savnet dem ikke.

Etter at det første okkupasjonssjokket hadde fortatt seg litt, var de fleste i mitt nærmiljø nysgjerrige etter å få klarhet i hva som egentlig var i ferd med å skje rundt oss.

Det var sterk trafikk på veien mot Jonsvatnet av tunge fulllastede tyske militære kjøretøyer. Vi var forundret over dette. Det var ingen militære anlegg i Jonsvannsområdet som skulle legge beslag på en så åpenbar oppmerksomhet

fra den tyske militsmakts side, som den vi her var vitne til. Men det gikk ikke mange dagene før vi ble klar over hva som foregikk i vår lille avkrok av verden.

Etter en rask skitur på Jonsvatnet var det lett å observere hva som lå til grunn for tyskernes store interesse for Jonsvannstraktene. Hele Valsetbukta var på kort tid forvandlet til en diger lagerplass av militært utstyr, som tydeligvis var beregnet på flyaktiviteter av ulike slag. Flyene var enda ikke på plass, men landingsstriper var brøytet og gjort klare for å motta de stor tyske metallfuglene. Det jeg her var vitne til, gjorde et uut-slettelig inntrykk på meg.

Førjulsvinteren 1939 var uvanlig kald og hard. Isen på Jonsvatnet var allerede ved juletider halvmeteren tykk. Kulden fortsatte over jul og inn i det nye år. Av

En tysk flyoffiser i et primitivt “skilderhus” i april 1940. Foto utlånt av Knut Sivertsen.

Tanking av en Junker Ju-88. Ju-88 var et jagerbombefly. Foto utlånt av Knut Sivertsen.

buldringen fra den store isflata, som vi hørte helt nede på Sæterbakken hvor jeg bor, skjønte vi at isen la på seg, som det heter på lokaldialekten.

Da tyskerne tok i bruk Jonsvatnet som flybase for tunge bombefly, og alt det øvrige massive krigsutstyret som hører med til den slags aktiviteter såsom bomber, drivstoff, mobile strømaggregater og svære militære kjøretøyer, var istykkelsen bortimot en meter. Iskvaliteten var også den beste med tilnærmet stålis tvers igjennom. Den tålte derfor en utrolig stor belastning pr. kvadratmeter før den ga etter.

Kulden holdt seg også slik at forholdene var nærmest ideelle for okkupasjonsmakten. Tyskerne hadde uten tvil fått løpende informasjon om alle forhold god tid i forveien, så de var helt trygge på at Jonsvatnet ville være vel egnet som en midlertidig flybase i forbindelse med krigshandlinger i Midt-Norge.

Etter hvert som basen på Jonsvatnet ble fylt opp med fly, steg selvfølgelig aktiviteten i luftrommet over både Trondheim, Strinda og forsåvidt hele Midt-Norge. Av kursen som flyene la seg på etter at de hadde tatt av fra Jonsvatnet, skjønte vi at det måtte foregå krigshandlinger både vestover og nordover fra Trondheimsregionen. Kampen om

Hegra festning var i full gang, og tyskerne satte mye inn på å nedkjempe denne halsstarrige nedlagte gamle festningen. 17. april 1940 ble det derfor satt inn bombefly mot festningen. Det vil være rimelig å anta at fly fra Jonsvatnet deltok i angrepet. Likedan da Namsos ble bombet den 20. april og Steinkjer bombet i grus i de påfølgende to dagene er det grunn til å anta at også fly fra Jonsvatnet deltok i disse udåder. Noen helt sikker informasjon om dette har jeg dessverre ikke, men jeg tror allikevel at mine antakelser er tilnærmet riktige.

Flybasen på Jonsvatnet var selvfølgelig et strategisk viktig mål for de andre krigførende. Dette spesielt med tanke på den allierte skipstrafikken langs kysten i forbindelse med krigshandlingene i

Namsområdet. Det første angrepet mot basen lot heller ikke vente lenge på seg. Jeg husker ikke datoen for angrepet, men jeg sto hjemme på gårdsplassen og bivånet dramaet. Tre jagerfly, visstnok franske, kom susende nordfra og stupte ned mot flybasen samtidig som de åpnet ild med alt de hadde av skytevåpen. Smattringen fra mitraljøsene overdøvet motorlarmen, så jeg en kort tid trodde at flyene var blitt skutt ned. Men til min glede kom alle tre flyene til syne over åskammen i rekkeformasjon, gjorde en sving og gikk ned for et nytt angrep. Dette gjentok seg tre ganger før de forsvant nordover og ute av syne.

Rundt en halv times tid etter angrepet raste flere ambulanserbiler forbi Sæterbakken oppover mot Jonsvatnet. De var

Junker Ju-52, et av de mest anvendte troppetransportfly, er i ferd med å gå gjennom isen i april 1940, etter at de ble overrasket av tøvær og overvann. Flyet ligger på bunnen fortsatt.

Foto utlånt av Knut Sivertsen.

ikke så lenge borte før de kom i retur, og de hadde tydeligvis hastverk. Det var derfor nærliggende å tro at det hadde gått ganske hett for seg mens angrepet sto på.

Dagen etter tok jeg en skitur på Jonsvatnet for å skaffe meg et overblikk over eventuelle skader på basen. Vakholdet var betydelig skjerpet, så jeg kom ikke så nær oppstillingsplassen for flyene som jeg ønsket, men jeg kunne observere stor aktivitet rundt og på noen av flyene, så jeg antok at disse var blitt skadet under angrepet dagen før.

Ved en skitur i området et par dager senere fikk jeg dette bekreftet. Motorene på flere fly var montert av og lå på isen, ved siden av skroget. Det fikk meg til å tro at skadene på selve flykroppen var så

omfattende at de ikke lot seg reparere på stedet. De skadede flyene ble da også stående igjen på isen etter at basen ble ryddet. Da isen gikk opp, forsvant de i dypet. Hvor mange fly som på denne måten fikk sitt siste hvilested i Jonsvatnet, hersker det fremdeles delte meninger om. Noen ble forsøkt hevet etter krigen av bromjegere. Men det var ingen enkel sak, med primitive midler, å få disse svære flyskrogene opp fra dypet. De fleste ligger nok fremdeles der de gikk ned.

Etter det franske angrepet var det stille noen døgn. Men så en natt hørte vi flyddur fra høytgående tunge bombefly. Jeg fikk raskt på meg noe klær og gikk ut på gårdsplassen for å se hva som nå kom til å skje. Plutselig ble hele himmelen over Jonsvatnet opplyst av en magnesium-

Junker Ju-88 A-1 med kjennermerke 4D+TK fra 2./Kampfgeschwader 30 i ferd med å gå gjennom isen etter at mildværet satte inn. Flyet ligger på bunnen den dag i dag, i meget god stand.

Foto utlånt av Knut Sivertsen.

bombe som hang dinglende i en fall-skjerm. Like etterpå hørte jeg det første bombenedslaget. Det tykke snødekket på isen dempet lyden av eksplosjonen, og gjenlyden fra åsene omkring gjorde det umulig å telle hvor mange bomber som falt. Dessverre feilet flyene på målet og forårsaket ingen skade på den tyske flybasen.

Vi håpet at tyskerne skulle avvikle sin militære aktivitet ved Jonsvatnet da flybasen ble nedlagt. Men dessverre. Ved Nedre Jervan ble det bygget en radiostasjon hvor det ble reist 4 store stålmaster og rigget til et omfattende antenneanlegg.

Etter nederlaget ved Stalingrad i januar 1943, skjønte tyskerne at krigslykken hadde vendt seg. Krigsfilosofien ble derfor endret i en mer defensiv retning, og alle sårbare militære installasjoner, slik som radiostasjonen ved Nedre Jervan, ble minelagt. Under selv mineleggingen mistet tre tyskere livet og en ble stygt skadet. En norsk anleggarbeider forvillet seg inn i minefeltet og fikk begge beina opprevet. Tre hunder som også rotet seg inn i det dødbringende området, led samme skjebne som de tyske soldatene.

På Engelåshaugen anla tyskerne et lyskasteranlegg, og en stor mannskapsbrakke ble satt opp. Gjennom hele

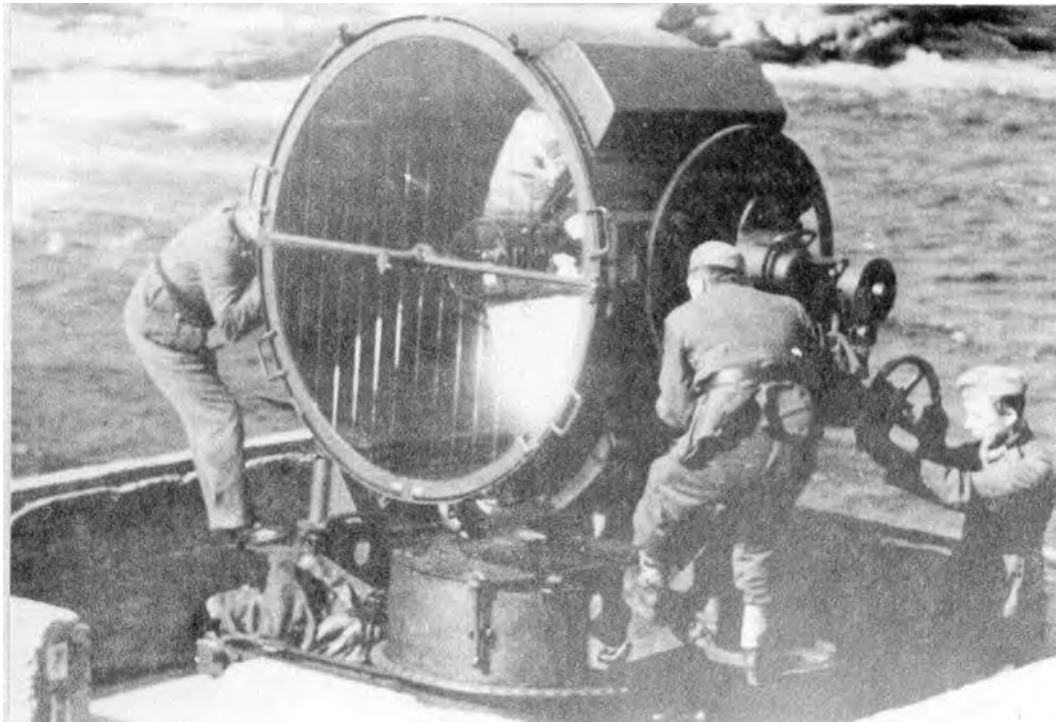
Tyske vaktmannskaper på sjøflyhavna i april 1940. Foto utlånt av Knut Sivertsen.

krigen ble dette anlegget samkjørt med det tunge luftvern batteriet på Ormhau- gen ved Moholtkirka.

I Valsetbakken bygget tyskerne tre store hus som ble brukt som et rekreasjonsla- sarett for sjokkskadede frontsoldater. Mot slutten av krigen kom flere tyske ungdommer - helt ned i femtenårsalde- ren. Dette var de såkalte hitlerjugend som var blitt utkommandert til fronttje- neste, og som på grunn av sin unge alder ikke tålte de forferdelige påkjenninger de ble utsatt for. De søkte kontakt med ungdommer fra nærmiljøet, som gjorde hva de kunne for å trøste disse stakkars

forhutlede barnesoldatene. På oss gjorde disse krigsskadede barna et sterkt inn- trykk, og vi greide ikke med vår beste vilje å betrakte dem som våre fiender.

Krigen gikk sin gang, og tyskerne ble mer og mer oppsatt på å forsvare seg, også her ved Jonsvatnet. Ved Osen byg- get tyskerne en solid veisperring. Midt mellom begge elveutløpene ble det støpt et massivt betongfundament med utspa- ringer, hvor det ble satt ned avkappede jernbaneskinner. I montert stand raget skinnene en god meter over veibanen og var en effektiv hindring for alle kjøre- tøyer. Det var bare under feltøvelser at

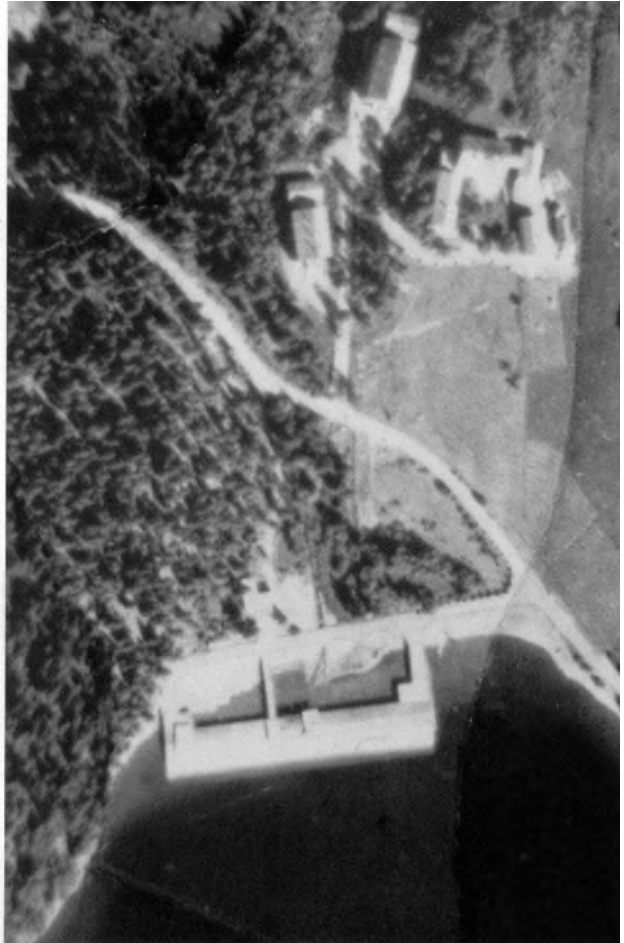
En Schwerfer 150 cm lyskaster fotografert ved Munkholmen. Det var denne typen lyskaster som var installert på Engelsåshaugen og også på Stokkanhaugen. Foto utlånt av Knut Sivertsen.

sperringen var i bruk. I Osbakken ble det på den ene siden gravd ut en rekke oppstillingsplasser for kjøretøyer som skulle stå i beredskap i tilfelle fiendtlige aktiviteter i området. Like ved gårdene Kjønntlia og Sæterbakken ble det anlagt maskingeværstillinger som var orientert slik at de kunne bestryke Jonsvannsveien fra toppen av Fortunlia og helt inn til Vikeraunetjønna. Til alle disse anleggene, ble det brukt russiske krigsfanger. Det var vondt å se den behandlingen disse stakkars menneskene ble utsatt for. Det var lite vi kunne gjøre for å lindre deres lidelser, men en liten brødbit i ny og ne fikk vi allikevel stukket til dem.

Et eksempel kan illustrere nazismens forakt for såkalte rasemessig mindreverdige mennesker. Under høstpløyningen i 1942 på gården Østre Fortuna kom likene av tre russiske krigsfanger til syne. De var enten slått eller sultet i hjel og i all hemmelighet gravd ned på gårdens grunn. Liknende funn ble også gjort en rekke andre steder i Strinda.

Krigshverdagen var ellers krydret med episoder av ulike slag både i konfrontasjoner med bråkjekke tyske soldater og befal, og ikke minst med våre egne na-

zister. Men vi kom oss gjennom det fem år lange marerittet med både helse og forstand i behold selv om det mange ganger var nære på. Det er å håpe at kommende generasjoner blir forskånet for en liknende opplevelse.

Luftfoto fra 1947 over sjøflyhavna ved Valssetbakken. Sjøflyhavna var i bruk både før og etter krigen. Oppe til høyre ser vi bygningene som opprinnelig ble bygd som rekreasjonssted for tyske flymannskap, og hvor Sør-Trøndelag fylkes husflidskole var fra 1947.

Foto utlånt av Knut Sivertsen.